

Ustalanie faktów kolizyjnych w procesie cywilnym

Referat na seminarium doktoranckim prof. T. Erecińskiego w dniu 19 stycznia 2016 r.

I. Uwagi wprowadzające

1. Stosowanie norm kolizyjnych przez sąd z urzędu.
2. Konieczność dokonania w każdej sprawie cywilnej rozstrzygnięcia kolizyjnoprawnego, tj. zdeterminowania przez sąd, jakie prawo jest właściwe w sprawie.
3. Badanie przez sąd łączników norm kolizyjnych (łączniki obiektywne lub wybór prawa).
4. Brak „kolizyjnoprawnej wrażliwości” sądów krajowych – częste „przeoczenie” elementu obcego prowadzące do stosowaniu prawa krajowego.
5. Potrzeba jasnego określenia zasad ustalania przez sąd podstawy faktycznej rozstrzygnięcia kolizyjnoprawnego.

II. Definicja faktów kolizyjnych

1. Fakty kolizyjne jako okoliczności, od których zależy właściwość prawa w konkretnej sprawie cywilnej (por. art. 10 ust. 1 p.p.m.), tj. fakty relewantne z punktu widzenia normy kolizyjnej.
2. Potrzeba wyodrębnienia faktów kolizyjnych jako trzeciej kategorii faktów obok faktów głównych (faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy w roz. art. 227 k.p.c.) i faktów procesowych.
3. Fakty zaliczane do kategorii faktów kolizyjnych: łączniki norm kolizyjnych, fakty potrzebne do ustalenia najściślejszego związku stosunku prawnego z określonym prawem merytorycznym (klauzule korekcyjne).

III. Zasady rządzące ustalaniem faktów kolizyjnych w postępowaniu cywilnym

1. Modele ustalania faktów kolizyjnych w postępowaniu cywilnym

1. Uznanie, że ustalanie faktów kolizyjnych jest poddane tym samym zasadom, które rządzą ustalaniem faktów głównych w zależności od trybu postępowania (model kontradiktoryjnego ustalania faktów kolizyjnych w procesie).
2. Podporządkowanie ustalania faktów kolizyjnych reżimowi specjalnemu opartemu na zasadzie śledczej niezależnie od trybu postępowania (model inkwizycyjnego ustalania faktów kolizyjnych w procesie).
3. Modele mieszane – zasady ustalania faktów kolizyjnych uzależnione od rodzaju rozpoznawanej sprawy bądź od charakteru praw/roszczeń stanowiących przedmiot sprawy.

2. Tło prawoporównawcze

2.1. Model kontradiktoryjnego ustalania faktów kolizyjnych na przykładzie Niemiec

1. Ustalanie faktów kolizyjnych w Niemczech (*kollisionsrechtlich relevante Tatsachen, Auslandstatsachen, Anknüpfungstatsachen*) zgodnie z zasadą rządzącą danym trybem postępowania; zrównanie faktów kolizyjnych z faktami głównymi.
2. Problem związany z możliwością „ominięcia” przez strony normy kolizyjnej przez zwykłe przemilczenie faktów kolizyjnych; domniemanie krajowego charakteru sprawy prowadzące do zastosowania *legis fori*.
3. Obowiązki sądu niemieckiego w ramach materialnego kierownictwa procesem (§ 139 ZPO).

2.2. Model inkwizycyjnego ustalania faktów kolizyjnych na przykładzie Austrii

1. Sąd austriacki ma obowiązek z urzędu ustalać fakty kolizyjnie relewantne niezależnie od trybu postępowania (wyraźna podstawa ustawowa w § 2 austr. p.p.m.).
2. Ustalanie faktów kolizyjnych jako dochodzenie prowadzone przez sąd w celu zdeterminowania prawa właściwego, a nie dowodzenie *sensu stricto*.
3. Konsekwencje przyznania faktom kolizyjnym szczególnego statusu procesowego (brak zakazu nowości, obowiązki sądu odwoławczego).
4. Model inkwizycyjnego ustalania faktów kolizyjnych jako gwarancja, że kolizyjnoprawna ocena sprawy nie jest pozostawiona dyspozycji stron.

3. Ustalanie faktów kolizyjnych w Polsce

3.1. Uwagi wprowadzające

1. Brak wyraźnej regulacji ustawowej w zakresie zasad ustalania faktów kolizyjnych.
2. „Ustalanie prawa obcego” w rozumieniu art. 1143 § 1 zd. pierwsze k.p.c.
3. Poglądy polskiej doktryny.
4. Propozycja wprowadzenia modelu inkwizycyjnego w pierwotnym projekcie nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe (art. 11 ust. 1 projektu, druk sejmowy VI kadencji nr 1277).

3.2. Procesowe konsekwencje kontradyktoryjnego modelu ustalania faktów kolizyjnych

1. Związanie sądu zakresem przytoczeń faktycznych stron w zakresie faktów kolizyjnych.
2. Inicjatywa dowodowa w zakresie faktów kolizyjnych; brak możliwości sanowania przez sąd kolizyjnoprawnej niewiedzy stron.
3. Związanie sądu wyraźnym i milczącym przyznaniem w zakresie faktów kolizyjnych (art. 229 i 230 k.p.c.).
4. Aktywność sądu głównie w ramach pobudzania aktywności stron w kierunku uzupełniania przytoczeń faktycznych oraz prezentowania dowodów (pouczenia w trybie art. 5 i 212 § 2 k.p.c.; informacyjne wysłuchanie stron - art. 212 § 1 k.p.c.; zobowiązanie stron do złożenia pism przygotowawczych - art. 207 § 3 k.p.c.).
5. Konsekwencje spóźnionego zgłaszania twierdzeń faktycznych i dowodów w zakresie faktów kolizyjnych (art. 207 § 6, art. 217 § 2 i art. 381 k.p.c.).

3.3. Procesowe konsekwencje inkwizycyjnego modelu ustalania faktów kolizyjnych

1. Obowiązek sądu dążenia do wyjaśnienia wszelkich wątpliwości co do prawa właściwego w sprawie.
2. Brak związania sądu twierdzeniami faktycznymi stron; brak możliwości oparcia się przez sąd na wyraźnym bądź milczącym przyznaniu faktów kolizyjnych.
3. Ustalanie faktów kolizyjnych w formie niesformalizowanego dochodzenia (sąd nieograniczony środkami dowodowymi przewidzianymi w Kodeksie postępowania cywilnego).
4. Obowiązek dopuszczenia przez sąd dowodu z urzędu (art. 232 zd. drugie k.p.c.) w razie niesprostania przez stronę formalnemu ciężarowi dowodu.
5. Niedopuszczalność pomijania spóźnionych twierdzeń i dowodów w zakresie faktów kolizyjnych na podstawie art. 207 § 6 i art. 217 § 2 k.p.c.

3.4. Stanowisko własne – model kontradiktoryjny z uwzględnieniem specyfiki faktów kolizyjnych

1. Konfrontacja racji przemawiających za modelem kontradiktoryjnym i inkwizycyjnym w zakresie ustalania faktów kolizyjnych.
2. Prymat w polskim procesie zasady kontradiktoryjności; *de lege lata* brak podstaw normatywnych do nakładania na sąd obowiązku ustalania faktów kolizyjnych z urzędu.
3. Z uwagi na szczególną rolę faktów kolizyjnych konieczność uwzględniania ich specyfiki; błędne ustalenie faktów kolizyjnych przez sąd grozi wydaniem orzeczenia niesprawiedliwego kolizyjnoprawnie.
4. Procesowe płaszczyzny uwzględniania specyfiki faktów kolizyjnych na gruncie istniejących instytucji procesowych:
 - a) pobudzanie stron przez sąd do przytaczania/uzupełniania faktów kolizyjnych (zobowiązanie stron do wymiany pism procesowych, informacyjne wysłuchanie stron, roztrząsanie ze stronami podstawy prawnej orzeczenia);
 - b) dopuszczanie spóźnionych twierdzeń i dowodów (odpowiednia wykładnia przesłanki „innych wyjątkowych okoliczności” na gruncie art. 207 § 6 i 217 § 2 k.p.c.);
 - c) inicjatywa dowodowa sądu (interes publiczny w postaci dążenia do zagwarantowania sprawiedliwości kolizyjnoprawnej oraz międzynarodowej harmonii rozstrzygnięć).

IV. Podsumowanie

V. Literatura

K. Sznajder-Peroń, *Zagadnienia związane z pojmowaniem i stosowaniem prawa właściwego*, Studia Prawa Prywatnego 2014, z. 2 lub to samo [w:] *Prawo Prywatne Międzynarodowe. System Prawa Prywatnego*, tom 20A, red. M. Pazdan, Warszawa 2014, s. 508 i nast.